

İNSANCA YAŞAMA HAYALİ.

Söylesenize neydi şimdi bu!

Yaşama kavgası mı yoksa insan kalabilme davası mı? Kum fırtınalarında savrulurken umutlar hayallerin bile vurulduğu bir ölüm coğrafyası mı? Bir şeyler yitikti bu coğrafyada yaşananlarsa insan olmanın, insanca yaşamının çok uzağında...

Bazı kitaplar vardır bizi derinden etkiler ve soğuk bir gerçekliğin içine hapseder, sarsar ve de kendimize getirir. Yaşamı, insanı, insanın doğasını sorgular. 1937'de yayımlanan ve mevsimlik iki tarım işçisininin dramını anlatan bu kısa roman (novella) da tıpkı böyledir. Kitabı daha iyi analiz edebilmem için yazarın diğer kitaplarını hatta biyografisini de inceledim ve bu romanla ilgili herhangi bir eleştiriye neredeyse hiç rastlamadım. Yeni bir inceleme yazılacaksa eğer farklı bir bakış açısıyla yazılmalı diye düşünerek bu yazıyı yazmaya karar verdim. Çoğu incelemede dönemin sosyal ve tarihi koşullarına pek fazla değinilmemişti oysa ele alınan bir romanı yazıldığı dönemin şartları, çatışmaları, siyasi, sosyal ve de kültürel çerçevesi içerisinde değerlendirmek gerekir. İlk önce tarihsel empati kurmaya çalıştım. İşini, evini kaybeden yoksul insanlar ve de yitik nesiller...

Sahi emek neydi?

Bu insanlar evrende kendini konumlandıramamış olup hedefsiz, evsiz, aidiyetsiz ve de yalnızdı. Yazar bizi tüm bu farkındalıklarla buluşturmak istemişti anlaşılın. Farkındalık fark etmekle başlar. Toplumsal duyarlılığa sahip değilsek bırakın çevremizi, burnumuzun dibindekileri dahi göremeyiz. Bu gibi romanlar bundan değerlidir işte sosyal meselelere parmak basarak sorunların çözümünde ilk adım olan farkındalık kazanmamızı sağlarlar. Ayrıca büyük tarihsel dönüşümleri anlamamıza da yine yardımcı olurlar. Kitabın ana temasına gelecek olursak günümüzün de ana teması olan yalnızlıktır. O dönemde ekonomik ve ekolojik krizler önemli rol oynuyordu. Pandemi sürecinin halen devam ettiği günümüzde bu eserin daha da değer kazandığını düşünüyorum çünkü -yeni bir buhran mı kapıda - sorusu dünya gündemine düştü bile çoktan.

Dilerim ki geçmişin acılarından ve de hatalarından ders alınır da insanlar yine aynı acıları çekmek zorunda kalmazlar. Konusunu bu bağlamda faydalı buldum. Bana göre ikinci alt tema ise hayallerdir. Romanı dilsel açıdan değerlendirecek olursam eğer akıcı bulmakla birlikte sembol ve betimlemelerin yerinde kullanılmasına rağmen edebî bulamadım çünkü yazar argo kelimeler de kullanmıştı. Kahramanların sıradan karakterler olduğunu ve dönemin koşullarını göz önünde bulunduracak olursak yazarın neden böyle bir üsluba yer verildiğini çok daha iyi anlayabiliriz. Görebildiğim kadarıyla yazar karakterlerini kaleme alırken onları olduğu gibi aktarmak istemişti çünkü yazarın kendini doğrulamak gibi bir kaygısı yoktu bu nedenle de gerçekçi ve toplumcu bir yazardı. Eserlerinde duygusallıkla gerçekçiliğin dengesini ise oldukça iyi ayarlamıştır. Kitabın sahip olduğu bu iyi özelliklerine rağmen çok da iyi anlaşıldığını söyleyemem zira bu durum ünlü romanların kaderidir. İnsanlar bu tür romanlar hakkında genelde benzer algılara sahiptirler. O hâlde yazma amacıma sadık kalıp değinilmemiş noktalara dikkat çekmek isterim. Romanın ilk sayfalarında heykelleri andıran tavşanlardan bahsedilmişti

“kumda oturan tavşanlar küçük gri taş heykelleri andırıyordu.”Heykel tasviri dikkatimi çekti çünkü heykellerin hayalleri olmaz, olamaz ve kolay yıkılırlar.

Yazar burada beyaz tavşan simgesini heykelleştirmekle o bembeyaz masum hayallerin de bir gün yıkılacağına mı işaret etmişti?

Yazar romanına bu tür semboller koyarak romanın sonu için ipucu mu vermek istemişti? Böyle düşünmemin bir nedeni de Candy'nin köpeğinin başına gelenlerdir çünkü köpek yaşlanmıştı, işe yaramıyordu ve insanlara bağımlıydı hatta Lennie gibi o da sorunlara neden oluyordu ve sonunda öldürüldü. Lennie'nin sonu da aynı olacaktı ve romanın sonu için bu da yine bir ipucudur. Kafamda o anda yalnızlık ve yalnızlık kavramları şekillenmeye başladı.

Onlardaki bu zaafın nedeni yaşadıkları o derin yalnızlıkları mıydı?

'Patika boyunca biri önde, biri arkada yürümüştü" bu cümle üzerinde hiç durulmamış olsa da ayrımcılığa vurgu yapıldığı için üzerinde durmak istedim. Düşünsenize onlar iki iyi dosttur ama George sürekli olarak Lennie'nin önünde yürür ve ona istediğini yaptırır. Romanda ayrımcılığı asıl simgeleyen karakter ise Crooks karakteriydi çünkü o ten renginden ötürü "ötekiydi" ve beyazlarla aynı yatakhane kalması yasaklanmıştı.

Crooks karakteri bana "bülbulü öldürmek"adlı romanı anımsattı. Onun George ve Lennie'yi hayallerinin gerçekleşmeyeceği noktasında uyarılmış olması ise okuyan bir bilince sahip olduğunu gösterir ve de haklı çıkmıştır.

Yazar isimsiz kadın tasviriyle başka bir ayrımcılığa daha dikkat çekmiştir cinsiyet ayrımcılığına. Kadın figürünün neden bir adı yok hiç düşündünüz mü? Çünkü o dönem Amerikasında kadınlar erkeklerin mülkü olarak görülüyordu. O aslında döneminin yeni kadın profilidir. Nedir bu kadın profili? Cinselliği ön planda tutan, hazırcevap, pervasız, kendine güvenen, özgür ruhlu; tırnakları ojeli, saçları yapılı, makyajlı vb. Tüm bu özellikleri Curley'nin karısında net bir şekilde görebiliyoruz. Dönem özelliklerini bilmeyenler kadının yaptıklarını flörtleşme olarak yorumlamışlar oysaki kadının tüm bu davranışları döneminin yansımasından başka bir şey değildir. Curley'nin karısının, Lennie ile yaptığı son konuşmasında ona ne söylediğini anımsayalım: "bunlar beni ne zannediyorlar " demiş ve tepki göstermişti. O dönem Hollywood Filmlerinde de görüyoruz bu durumu.

Roman boyunca kötülener kadın sonunda öldürülerek cezalandırılıyordu. 30'ların toplum yaşamında kıskançlık cinayetleri de çoktu. Curley'nin kavgacı karakterini düşündüğümüzde çiftlik çalışanlarının Curley'nin karısını gördüklerinde neden kaçacak delik aradıklarını anlayabiliyoruz. Curley'nin karısı işte bu nedenle daha da yalnızlaştı ve farkında bile olmadan önemli ve işin içinden çıkılmaz sorunlara yol açtı.

Şimdi de ana karakterlere gelelim ana karakterleri analiz etmeyi sona bıraktım çünkü beni en çok etkileyen "Lennie" karakteri oldu dolayısıyla üzerinde konuşulacak ve yazılacak çok şey vardı. Lennie bana "Yeşil yol "filmindeki karakteri anımsattı. Romanı okuduktan sonra bu filmi de izlemenizi öneririm.

Lennie karakteri beni neden bu kadar çok etkilemişti? İnsanların farklılıkları anlayamayıp, anlayamadıkları için de onları suçlaması ve de dışlaması oldum olası rahatsız etmiştir beni. Lennie aslında ayrımcılık konusunda sadece bir semboldür. Lennie'nin şahsında ezilen tüm insanlardır bu hassasiyetim.

Kitaptaki dostluk kavramına ise takıldım bu konuyu biraz daha açmalıyım.

İncelemelerin hemen hepsinde Lennie ve George arasında mükemmel bir dostluk olduğu yazılıdır ama dikkat ediniz şartlar değişince dostluk da değişti.

Bu da yazarın yansıtmaya çalıştığı ya da yeterince yansıtmadığını düşündüğüm dostluk kavramını sorgulattı bana. Koşullar değişince dostluklar da mı değişir sizce? Lennie dostunun başını sürekli olarak belaya sokuyordu ve demek ki yaşanan son olayla George ondan umudunu büsbütün kesmişti. Acımasızlık o dönemin yeniyi temsil eden insanların karakteristik özelliğidir. Yazarın eserlerini incelediğinizde dostluk kavramına değer verdiğini görürüz. O halde George karakteri dostunu niye öldürdü? Diyeceksiniz ki buna mecburdu zalim patronu tarafından acı çekerek öldürülmesindense onu herkesten önce bulup kendi elleriyle öldürmeyi tercih etti. Siz olsaydınız öldürür müydünüz, başka bir yolu yok muydu bunun? Hayır öldürmezdim diyenler bilin ki o dönem için olağan bir durumdur bu tıpkı yaşlı köpeğin öldürülmesi gibi. Olaylara bugünün bakış açısıyla bakarsak onları anlayamayız. Demek ki o da en doğrusunun bu olduğunu düşünmüştü.

“İnsanlar gaddar eylemlerinin sonuçlarını tam olarak kavrayamadıkları sürece birbirlerini ezebilirler, üzebilirler hatta öldürebilirdiler.”

Aralarındaki dostluğa farklı bir açıdan daha bakalım. Lennie unutkan olduğundan işe girmeleri için gerekli olan çalışma karnesini George muhafaza ediyordu. Sürekli yer değiştiriyorlar ve düşük ücret alıyorlardı ve ikisi de aslında yaşama mücadelesi veriyordu. George soruyorum size fizik gücü yüksek iki kişilik iş yapan, üstelik de kendisini koşulsuz seven sadık ve de itaatkâr, kalbi temiz birini niye yanında istemesin. İster çünkü zeki adam. Kendindeki akıl gücünü ondaki fiziki güçle birleştirirse ayakta kalabilirlerdi ancak, bu düşünce aslında gayet de mantıklı gözüküyor. Belki de görüldüğü kadar özgüvenli biri de değildi. Her şey yolunda gidiyordu ta ki Lennie kontrol edemediği o gücü sayesinde bütün planları altüst edene kadar.

Kitabın ismine ilham veren şiir geldi aklıma. “En iyi planları farelerin ve insanların sıkça ters gider...” Dünyaya bir an için farelerin gözünden bakacağım hiç aklıma gelmezdi. George akli simgeliyordu evet ama düşündüm de o dönemde onlar için ne akıl yetiyordu tek başına hayatta kalmaya ne de fiziki güç. Lennie geleneği ve de maneviyatı temsil ettiğine göre Lennie’nin ölmesi maneviyatın ve de beden gücünün ölümü manasına mı geliyordu? Ayrıca George kendini bu kadar yalnız hissetmeseydi Lennie’ye:”kuyruğumda seni taşısam çok daha rahat ve güzel bir hayatım olurdu” dediği hâlde neden ondan kopamıyordu?

Cemil Meriç’in güzel bir sözü vardır:”yalnızlık, yalnız kalamamaktır.”

George yalnızlığını sadık bir dostla tamamlamıştı ama ne yazık ki erdem denen şey o dönemde sadece bir ütopyaydı çünkü o şaşkırtan dostluk dönemin koşullarına acımasızca yenildi. Lennie karakterinin yumuşak şeylere olan zaafına ne demeli peki. Bu durum kendini onlarla özdeşleştirmesinden kaynaklanıyor olabilir miydi? Ölü fareyi neden sever insan? Gücünü kontrol edememesi ve sert sevmesi ezilen birinin kendisinden daha zayıf bir varlığı ezme psikolojisi olabilir mi? Yumuşak hayvanları sert sevmesi de garip bir paradoks üstelik. O dönemin yapısının insan psikolojisini bozmayacağını düşünmek hiç de mantıklı gelmiyor bana.

Lennie karakterinin gerçek bir karakter olduğu, gerçekte de birini öldürüp akıl hastanesine yattığı bilgisine ulaşınca bu tezime daha da inanır oldum ve bu bilgiyi de kaynakçaya hemen ekledim. Üstelik yazar bu gerçek karakterle birlikte çalışmıştır.

Düşünsenize bir insan birlikte çalıştığı bir karakteri yazarken kendi duygularını ve de karakterini göz ardı edebilir mi? İstese de edemez. İşte bu yüzden de George karakterinin yazarın kişiliğinden izler taşıdığını ve onu yansıttığını düşünüyorum yazarın biyografisi de aslında bunu doğruluyor. Romanını bu kadar samimi yazmasının nedenini aynı işi yapmasına ve onlarla birlikte çalışmasına bağlıyorum. Sonuçta yaşadıklarını, gördüklerini yani gerçekleri yazmış.

Edebiyatın şifalı gücüyle acılarını sağaltmak mı istemişti acaba?

Yazarın biz okurlara duyguyu en iyi şekilde geçirdiği karakter ise bana göre Lennie karakteridir. George'un Lennie'ye iş görüşmesinde konuşmamasını söylemesi ise aslında toplumun zihinsel engellilere olan yaklaşımını bildiğini gösterir. Lennie karakteri aynı zamanda insanlara karşı ön yargılardan uzak durmamızın da dersidir çünkü görünüş aldatıcıdır.

Yazar analizime gelecek olursam köpeğin ve de Lennie'nin öldürülme nedeni, yöntemi hatta kullanılan silahın markası bile aynıdır. Silahın markasından da anlayacağımız üzere John Steinbeck totaliter sistemlere vurgu yapmıştır. Bu da onun cesur yapısını gösterir. İnsanlığa mal olmuş eserler eleştirilemez mantığını doğru bulmuyorum. Unutmayın ki eleştirilmeyen roman anlaşılamayan romandır. Yazarın kadın ve dostluk kavramlarının içini dolduramadığını ve de psikolojik derinliği veremediğini düşünüyorum. Böyle düşünmemin bir nedeni ise "Gazap üzümleri" romanındaki kadın algısı ve kadına biçilen değerle bu romanındaki kadın algısı arasındaki tutarsızlıktır. Halbuki her ikisi de hemen hemen aynı dönemde yazılmış ve benzer konuları işlemiştir. "Gazap üzümleri" romanını gerek içerik gerekse dil olarak daha derin buldum özellikle de yoksul insanların dayanışması çok etkiledi beni. Bu iki roman birbirinin tamamlayıcısı gibidir aslında "Fareler ve insanlar"o dönemde var olanı olduğu gibi görüp anlatırken "Gazap üzümleri"daha ziyade olması gerekeni anlatır. Bu romandan dersler çıkarmalıyız, Gazap üzümlerini ise o insanların yaşamından ilham almak için okumalıyız.

İnsanları dışlamakla aslında en büyük kötülüğü geleceğimize yaptığımızı unuttuk bu insanları sevgisizlik ve de yalnızlığa mahkum edip suça ittik. Bende iz bırakan roman cümleleri ise şunlar oldu:

Lennie'ye döndüm: "Atla suya dedim"Atladı. Hiç yüzme bilmiyordu. Biz onu çıkarana dek neredeyse boğuluyordu. Onu çekip sudan çıkardım diye bana öyle minnet duydu ki "atla!" diyenin ben olduğumu hepten unutmuştu. İşte... Onunla bir daha asla dalga geçmedim. (Sayfa 50)

Elimden geleni yaptım hep iyi olmaya çalıştım. Ama olmadı işte.(sayfa 119)

Bu cümleler o dönemin bana göre en net resmi ve de sosyal sesidir. Amerikan rüyası da böylece sona ermiştir.

Sonuç olarak insanlar ayrımcı ve zalim olmayı seçmişti ama adil bir toplum düzenini de seçebilirlerdi. Günümüz dünyasında artık bir şeylerin değişmesi gerekiyor çünkü gaddarlık ve ayrımlar insanlığa hiçbir zaman huzur getirmemiştir ve de getirmeyecektir. Romandaki gerçeklik bizi hüznünlü bir sonla buluşturmuş olsa da beynimizin damağında kalıcı bir iz ve de lezzet bırakıyor. Bu roman mutlaka okunmalıdır ama yazarın diğer eserleri, biyografisi ile birlikte. Romandan çıkarılacak net sonuç insanca yaşamak için insanca bir toplum düzeni gerekir oysa o dönemde insanca yaşamak sadece bir hayaldi.

KAYNAKÇA:

1-<https://seyler.eksisozluk.com/1930larda-amerikada-meydana-gelen-iklimsel-felaket-dust-bowl>

2-<https://fikirturu.com/ekonomi/buyuk-buhranda-ne-yasandi-bir-benzeri-kapida-mi/>

3-<https://listelist.com/buyuk-buhran-sosyal-hayata-etkisi/>

4-Steinbeck J. Gazap üzümleri. (Çev.. Belkıs Çorakçı Dişbudak.) İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017

5-<https://kitapeki.com/bir-alt-metin-olarak-fareler-ve-insanlardaki-emek-somurusu/>

6-<https://oggito.com/icerikler/kusurlu-deha-john-steinbeck/63612>

7-Lee H. Bülbülü Öldürmek. (Çev. Ülker İnce) .İstanbul: Epsilon yay. 2020